

CÂTEVA CONSIDERAȚII ASUPRA NEO-ATEISMULUI CONTEMPORAN

BASARAB NICOLESCU

Suntem martorii astăzi ai apariției unui *neo-ateism*, fără nicio legătură cu vechiul ateism materialist-dialectic. Acest neo-ateism provine din sânul comunității științelor exacte. El propune, în fapt, știința ca nouă religie.

1. NATURA, ASTĂZI

Modernitatea este mortiferă. Ea a inventat felurite tipuri de „moarte” și „sfârșit”: moartea lui Dumnezeu, moartea omului, sfârșitul ideologiilor, sfârșitul Istoriei. Există însă o moarte despre care se vorbește mult mai puțin, din jenă ori din ignoranță: *moartea Naturii*. După părerea mea, din această moarte a Naturii izvorăsc toate celelalte concepte mortifere pe care le-am amintit. În orice caz, până și cuvântul „Natură” a ajuns să dispară din vocabularul științific.

Din noaptea timpurilor, omul n-a încetat să-și modifice viziunea despre Natură. Istoricii științei sunt unanim de acord că, în ciuda aparențelor, în decursul timpului n-a existat o singură Natură¹. Ce poate oare avea în comun Natura omului zis „primitiv”, Natura grecilor, Natura epocii lui Galilei, a Marchizului de Sade, a lui Laplace ori a lui Novalis? Nimic, în afară de omul însuși. Viziunea asupra Naturii dintr-o epocă dată depinde de imaginarul predominant în acea epocă, dependent la rândul său de o multitudine de parametri: gradul de dezvoltare al științelor și tehnicii, organizarea socială, arta, religia etc. O dată constituită, imaginea Naturii acționează asupra tuturor domeniilor cunoașterii. Trecerea de la o viziune la alta nu este progresivă, continuă – se produce mai degrabă prin rupturi bruște, radicale, discontinue. Pot chiar coexista mai multe viziuni contradictorii. Extraordinara diversitate a viziunilor asupra Naturii explică de ce nu se poate vorbi despre Natură, ci numai despre o *anumită* natură în concordanță cu imaginarul epocii considerate.

---

¹ ROBERT LENOBLE, *Histoire de l'idée de Nature*, Albin Michel, Paris, colecția „L'évolution de l'humanité”, 1990.

Este important de subliniat că relația privilegiată, dacă nu exclusivă, dintre Natură și știință nu este decât o prejudecată recentă, fondată pe ideologia scientistă a secolului 19. Realitatea istorică este mult mai complexă. Imaginea Naturii a avut întotdeauna o acțiune multiformă: ea a influențat nu numai știința, ci și arta, religia, viața socială.

În ciuda abundenței și fascinantei diversități a imaginilor Naturii, se pot distinge totuși *trei mari etape: Natura magică, Natura-mașină și moartea Naturii.*

Pentru gândirea magică, Natura este un organism viu, dotat cu inteligență și conștiință. Postulatul fundamental al gândirii magice este acela al interdependenței universale: Natura nu poate fi concepută în afara relațiilor sale cu omul. Totul este semn, urmă, semnătură, simbol. Știința, în accepțiunea modernă a acestui termen, este inutilă.

La celălalt pol, gândirea mecanicistă a secolului 18 și mai ales a secolului 19 (care este și astăzi predominantă) concepe Natura nu ca pe un organism, ci ca pe o mașină, pe care dacă o demontăm bucată cu bucată, o putem poseda în întregime. Postulatul fundamental al gândirii mecaniciste este că Natura poate fi cunoscută și cucerită prin metodologia științifică, definită într-o manieră complet independentă de om și separată de acesta. Viziunea triumfalistă a „cuceririi Naturii” își are rădăcinile în reductabila eficacitate tehnologică a acestui postulat.

Consecința logică a viziunii mecaniciste este moartea Naturii, dispariția conceptului de Natură din câmpul științei. Natura-mașină, cu sau fără Dumnezeu pe post de ceasornicar, de la începuturile viziunii mecaniciste se descompune într-un ansamblu de piese detașate. De aici, inutilitatea unui Tot coerent, a unui organism viu sau chiar a unei mașini care ar păstra, oricum, o trăsătură finalistă. Natura este moartă. Rămâne complexitatea. O complexitate incredibilă ce invadează toate domeniile cunoașterii, de la infinitul mic la infinitul mare. Numai că această complexitate este percepută ca fiind accidentală, omul însuși fiind considerat ca un accident al complexității. Viziune sinistrală, care ne readuce în propria noastră lume așa cum o trăim astăzi.

Moartea Naturii este incompatibilă cu interpretarea coerentă a rezultatelor științei contemporane, în ciuda persistenței atitudinii neo-reducționiste care acordă o importanță exclusivă căramizilor fundamentale ale materiei și celor patru interacțiuni fizice cunoscute.

Strictea obiectivitate a gândirii clasice nu mai este valabilă în lumea cuantică, a infinitului mic și a infinitului scurt². O separare totală a observatorului de Realitatea presupusă a fi complet separată de acesta, ar duce la paradoxuri insurmontabile. O mult mai subtilă obiectivitate caracterizează lumea cuantică. „Obiectivitatea” depinde de nivelul de Realitate considerat.

Vidul vid al fizicii clasice este înlocuit de *vidul plin* al fizicii cuantice. Cea mai mică regiune a spațiului este animată de o extraordinară activitate, semn al unei mișcări perpetue.

Însuși spațiul-timp nu mai este un concept imuabil. Spațiul-timp continuu cu patru dimensiuni al lumi noastre nu este singurul spațiu-timp ce poate fi conceput. În anumite teorii fizice, el apare mai curând ca o aproximare, ca o „secțiune” a unui spațiu-timp capabil să genereze mult mai multe fenomene posibile. Dimensiunile suplimentare nu sunt rezultatul unei simple speculații intelectuale. Pe de o parte, aceste dimensiuni sunt necesare pentru asigurarea autoconsistenței teoriei și eliminarea anumitor aspecte indezirabile. Pe de altă parte, ele nu au un caracter pur formal – ele au consecințe fizice la nivelul propriei noastre lumi.

Gradul de materialitate cuantică este, desigur, diferit de gradul de materialitate considerat de fizica clasică. Nivelurile de Realitate reprezintă conceptul-cheie în înțelegerea materialității universului. Însăși noțiunea de *legi ale Naturii* își schimbă complet conținutul în raport cu viziunea clasică. *Ierarhia legilor a evoluat în același timp cu Universul însuși.* Altfel spus, asistăm la nașterea legilor pe măsură ce Universul evoluează. Aceste legi preexistau la „începutul” Universului sub formă de potențialități. Evoluția Universului determină actualizarea acestor legi și ierarhia lor.

² BASARAB NICOLESCU, *Noi, particula și lumea*, Junimea, Iași, 2007 (ediția a doua), traducere din limba franceză de Vasile Sporic.

Modelul transdisciplinar al Naturii³ integrează toate aceste noi caracteristici ale universului fizic. În acord cu modelul transdisciplinar al Realității, putem distinge trei aspecte majore ale Naturii:

1) *Natura obiectivă*, supusă unei *obiectivități subiective*. Această obiectivitate este subiectivă în măsura în care nivelurile de Realitate ale Obiectului sunt corespondente nivelurilor de Realitate ale Subiectului. Accentul este pus totuși pe obiectivitate, în măsura în care metodologia este aceea a științei.

2) *Natura subiectivă*, supusă unei *subiectivități obiective*. Această subiectivitate este obiectivă în măsura în care nivelurile de Realitate ale Subiectului corespund cu nivelurile de Realitate ale Obiectului. Accentul este totuși pus pe subiectivitate, în măsura în care metodologia este aceea a vechii științe a ființei, care traversează toate tradițiile și religiile lumii.

3) *Trans-Natura*, care asigură unitatea dintre *Natura obiectivă* și *Natura subiectivă*. *Trans-Natura* privește domeniul sacralului.

Natura transdisciplinară are o structură ternară (*Natură obiectivă*, *Natură subiectivă*, *trans-Natură*), care definesc *Natura vie*. Această *Natură* este *vie* fiindcă *viața* este prezentă în toate părțile sale și studierea sa cere integrarea unei *experiențe trăite*. Cele trei aspecte ale Naturii trebuie considerate simultan, în inter-relația dintre ele și în conjugarea lor în orice fenomen al Naturii *vii*. Studiul Naturii *vii* reclamă o nouă metodologie – metodologia transdisciplinară. De fapt, „*Natură vie*” este un pleonasm, deoarece cuvântul „*Natură*” este intim legat de acela de „*naștere*”. Cuvântul latin *natura* are ca rădăcină *nasci* (a naște) și desemnează acțiunea de a da naștere precum și organele feminine reproducătoare. *Natura vie* este matricea nașterii de sine a omului.

Galilei a avut viziunea Naturii ca pe un text scris în limbajul matematicii care era suficient a fi descifrat și apoi citit. Această viziune, care a parcurs secolele, s-a arătat a avea o considerabilă eficacitate. Numai că noi știm astăzi că situația este cu mult mai complexă. *Natura ne apare mai curând ca un pre-text: cartea Naturii nu este deci menită a fi citită, ci a fi scrisă.*

În mod paradoxal poate, neo-ateismul contemporan este generat tocmai în acest context de mutație a viziunii noastre despre lume.

2. NEO-ATEISMUL CONTEMPORAN

Afacerea Sokal a început cu o farsă. În 1994, un fizician matematician de la Universitatea New York, necunoscut în afara unui cerc restrâns de fizicieni, a trimis un articol revistei *Social Text*, intitulat „Transgressing the Boundaries: Toward a Transformative Hermeneutics of Quantum Gravity”⁴.

Textul era presărat cu citate corecte din fizicieni, ca Bohr și Heisenberg, și din filosofi, sociologi, istorici ai științei sau psihanalisti, precum Kuhn, Feyerabend, Latour, Lacan, Deleuze, Guattari, Derrida, Lyotard, Serres sau Virilio, iar în bibliografie erau trecuți autori precum Lupașcu – terțul inclus fiind dat ca exemplu de „logică feministă”... Comentariile lui Sokal conțineau totuși unele afirmații absurde, creând impresia că era aliniat perfect postmodernismului și, în special, gândirii relativiste asociată curentului din jurul revistei *Cultural Studies*. Editorii revistei au fost încântați de presupusa adeziune la cauza lor a unui fizician și au publicat textul lui Sokal fără să ezite și fără cea mai mică verificare.

Aproape imediat după ce articolul a fost tipărit, Sokal însuși a dezvăluit farsa într-un alt articol, publicat de această dată în *Lingua Franca* și, din acel moment, propulsat de efectul Internetului, Sokal devine celebru. La nivel politic, Sokal a vrut să demonstreze prietenilor săi din

³ BASARAB NICOLESCU, *Transdisciplinaritatea, manifest*, Junimea, Iași, 2007 (ediția a doua), traducere din limba franceză de Horia Mihail Vasilescu.

⁴ ALAN D. SOKAL, „Transgressing the Boundaries: Toward a Transformative Hermeneutics of Quantum Gravity”, *Social Text* 46/47, Spring/Summer 1996, pp. 336-361.

stânga americană faptul că o revoluție sau o transformare socială nu poate fi dusă la îndeplinire în baza noțiunii de Realitate, așa cum este aceasta prezentată de relativismul filosofic. Numai fizica (de fapt, fizica în viziunea lui Sokal) putând juca un astfel de rol.

S-a dezlănțuit astfel o furtună de reacții pe Internet, ca și publicarea de cărți și a nenumărate articole de revistă, dezvăluind astfel o problemă reală. Pentru unii, Sokal era apostolul Iluminismului împotriva obscurantismului postmodern. Pentru alții, el era un polițist al gândirii, sau un impostor ignorant.

Afacerea Sokal a avut meritul de a face lumină asupra un fenomen care devine tot mai prezent în cultura contemporană: acela al radicalizării relativismului. Într-adevăr, devine evident faptul că *extremismul relativist* are o capacitate nefastă de a-și însuși limbajul științelor exacte. Decontextualizat, el poate fi apoi manipulat pentru a spune aproape orice și a susține orice demonstrație. Primele victime ale acestei forme de deconstrucție sunt tocmai științele exacte, care se văd astfel declasificate în rândul constructelor sociale, alături de multe altele, din momentul în care este pusă în paranteză exigența verificării experimentale. Astfel, nu este o surpriză faptul că în câteva luni Alan Sokal a devenit eroul unei comunități care resimte o contradicție flagrantă între ceea ce practică zi de zi și imaginea sa culturală și socială.

Cu toate acestea, paradoxal, afacerea Sokal a servit la dezvăluirea amplitudinii unei alte forme de extremism, respectiv *extremismul scientist*, imaginea în oglindă a *extremismului religios*. Poziția lui Sokal a fost sprijinită de câteva personalități celebre, inclusiv de către laureatul Nobel Steven Weinberg, care a și scris un lung articol în *New York Review of Books*⁵.

Pentru Weinberg, „Dimensiunea uriașă a neînțelegerii dintre oamenii de știință și alți intelectuali pare a fi cel puțin la fel de mare ca și atunci când aceasta îl preocupa pe C. P. Snow, cu treizeci de ani în urmă”. Care este însă cauza acestei „dimensiuni uriașe a neînțelegerii”? După Weinberg, una dintre condițiile esențiale nașterii științei moderne a fost ruperea lumii fizicii de cea a culturii. În consecință, din acel moment mai departe, orice interacțiune dintre știință și cultură nu poate fi decât prejudiciabilă. Dintr-o lovitură, Weinberg înlătură, ca lipsite de valoare, considerațiile filosofice ale părinților fondatori ai mecanicii cuantice.

Argumentele lui Weinberg pot surprinde, părând o miasmă scientistă venită din alt veac: invocarea bunului simț pentru afirmarea legilor fizicii, descoperirea de către fizică a lumii „ca atare”, corespondența biunivocă între legile fizicii și „realitatea obiectivă”, hegemonia în plan intelectual a științei naturale. Cu toate acestea, Weinberg nu este cu siguranță nici pozitivist, nici mecanicist. El este, dincolo de orice îndoială, unul dintre cei mai remarcabili fizicieni ai secolului 20, un om cu o largă cultură, și de aceea argumentele sale trebuie luate în considerare cu toată atenția.

Ideea centrală a lui Weinberg, repetată neîncetat ca o mantră, se referă la descoperirea de către fizică a existenței *legilor impersonale*, eterne, care asigură progresul obiectiv al științei și explică dimensiunea uriașă a neînțelegerii dintre știință și cultură. Tonul argumentației sale este în mod deschis profetic, vorbind parcă în numele unei religii stranie, lipsită de Dumnezeu. Aproape că îți vine să crezi în imaculata concepție a științei! Reiese că pentru Weinberg miza afacerii Sokal este *statutul adevărului și al realității*. Adevărul, prin definiție, nu poate depinde de ambientul social al omului de știință. Știința este păstrătoare a adevărului și, astfel, ruptura ei de cultură este completă și definitivă. Există numai o singură realitate: realitatea obiectivă a fizicii. Weinberg declară fără echivoc că, pentru cultură sau filosofie, distincția dintre mecanica cuantică și cea clasică, sau cea dintre teoriile gravitației ale lui Newton și Einstein, este neesențială. Disprețul cu care Weinberg tratează noțiunea de hermeneutică pare de aceea foarte natural.

Concluzia lui Weinberg cade ca o ghilotină: „concluziile fizicii ar putea deveni relevante pentru filosofie și cultură atunci când vom afla originea universului sau legile ultime ale naturii” – adică niciodată!

⁵ STEVEN WEINBERG, „Sokal's Hoax”, *New York Review of Books* 43(13), August 8, 1996.

În 1997, Sokal se hotărăște să scrie un contra-argument la faimosul articol din *Social Text*, pentru a da expresie adevăratei sale gândiri. În acest scop, ia drept coautor pe fizicianul belgian Jean Bricmont. Rezultatul colaborării lor a fost cartea *Imposturi intelectuale*⁶. Impostorii despre care era vorba – dintre care mulți sunt francezi – sunt Jacques Lacan, Julia Kristeva, Luce Irigaray, Bruno Latour, Jean Baudrillard, Gilles Deleuze, Felix Guattari și Paul Virilio.

Nu are rost să trecem în revistă, aici, natura „imposturii”. Metoda fizicienilor americani și belgieni a fost simplă: frazele sunt scoase din contextul lor original și apoi arătate ca nonsensuri sau fiind eronate din perspectivă matematică ori fizică.

Metoda întrebuițată de către autori a descalificat cartea și s-a crezut că afacerea Sokal a fost definitiv închisă.

Sokal recidivează însă. Acum trei ani a publicat în Franța o nouă carte, cu atrăgătorul titlu *Pseudosciences et postmodernisme: Adversaires ou compagnons de route?*⁷.

Neîndoielnic, comparațiile între postmodernism și pseudoștiință prezintă o anume atractivitate, chiar dacă Sokal este de acord că nu a găsit decât câțiva gânditori postmoderni raliați la cauza pseudoștiinței. Adevărata noutate a cărții este însă alta: capitolul intitulat „Religia ca pseudoștiință”. Trebuie precizat în primul rând faptul că Sokal nu face referire la culte sau noi mișcări religioase, ci la religiile consacrate: creștinism, iudaism, islam și hinduism.

Papa Ioan Paul al II-lea este descris de Sokal drept cap al unui „mare cult pseudoștiințific” – catolicismul. Ultima afirmație reprezintă fără nicio îndoială o defăimare, este însă interesant de văzut de ce religia este pentru Sokal și Bricmont o pseudoștiință în aceeași măsură cu astrologia.

Candid, Sokal afirmă că „religia face referire la fenomene reale sau presupuse, sau la presupuse legături cauzale pe care știința modernă le consideră improbabile”. El continuă apoi astfel: „aceasta [religia] încearcă să își fundamenteze afirmațiile pe un tip de raționalitate și un sistem de dovezi care este departe de a satisface criteriile științei moderne în termeni de logică și verificare”. Eroarea epistemologică a lui Sokal se observă însă cu ușurință: el consideră că știința modernă este singurul arbitru al adevărului și Realității. Sokal nu întrevide nicio clipă ideea unei pluralități a nivelelor Realității, unde știința este valabilă în anumite planuri, iar religia în altele. Pentru Sokal nu există decât un singur nivel de realitate, ipoteză care nu se poate susține epistemologic însă în lumina a ceea ce ne spune știința modernă.

Atitudinea lui Sokal amintește în mod ciudat de poziția lui Lenin atunci când, în 1908, atacă în *Materialism și empiriocriticism* teoriile fizicii cu referire la spațiu-timpul multidimensional, argumentul său capital fiind că revoluția poate fi îndeplinită numai în patru dimensiuni. Lenin, ca și Sokal mai târziu, credea în existența unui singur nivel de Realitate. Sau, mai degrabă, a îmbrățișat această credință pentru a-și argumenta revoluția.

Este clar că se pot găsi numeroase argumente pentru a spulbera afirmațiile pe care le fac Sokal și prietenii lui. Din punctul meu de vedere însă, acest demers este inutil de vreme ce presupune riscul unor interminabile polemici și al parodierii reciproce până la proferarea de insulte.

Afacerea Sokal se prelungește în mod spectaculos prin cartea lui Richard Dawkins, *Himera credinței în Dumnezeu*, care este deja un best-seller mondial și care tocmai a fost publicată, în traducere în limba română, la editura Curtea Veche⁸. Câteva fraze ale lui Dawkins sunt suficiente pentru a înțelege finalitatea neo-ateismului contemporan: „Imaginați-vă o lume lipsită de religie. Fără atentate sinucigașe, fără 11 septembrie..., fără Cruciade și vânători de vrăjitoare, comploturi, războaie și separatiști, fără războaie israelo-palestiniene, masacre între sârbi, croați și musulmani... Fără talibani care să arunce în aer statui antice, fără execuții publice ale celor care

⁶ ALAN SOKAL, JEAN BRICMONT, *Impostures intellectuelles*, Paris, Odile Jacob, 1997.

⁷ ALAN SOKAL, *Pseudosciences et postmodernisme: Adversaires ou compagnons de route?*, Paris, Odile Jacob, 2005, traducere din engleză de Barbara Hochstedt și cuvânt înainte de Jean Bricmont.

⁸ RICHARD DAWKINS, *Himera credinței în Dumnezeu*, Curtea Veche, 2007, traducere din limba engleză de Victor Godeanu.

proferează blasfemii și fără femei biciuite pentru crima de a-și fi arătat fața... O lume tolerantă și rațională, care să ia în calcul și posibilitatea că Dumnezeu nu există – sub nicio formă și pentru nicio religie”.

Retorica lui Dawkins poate înșela cititorul neavizat. El face identificarea abuzivă între violență și religie, între terorism și Islam, între crimele oamenilor și Dumnezeu. Alunecările semantice sunt vizibile la fiecare pagină a cărții. Lucruri adevărate sunt amestecate cu minciuni privind puterea științei, afirmații care nu pot fi verificate de omul de rând. Dawkins denunță cu justete anumite aspecte mediatice ale vieții religioase în Statele Unite ale Americii, dar le extinde la toată viața religioasă, din orice parte a lumii. Dawkins este convins, precum fizicienii secolului 19, că știința poate răspunde la orice întrebare, dar ignoră cu rea-voință evidentă semnificația revoluției cuantice, mergând până la a reproșa fizicienilor cuantici lipsa lor de rigoare pe plan epistemologic... Dar ceea ce este cel mai criticabil în cartea lui Dawkins este ignoranța sa în domeniul filosofiei. Acest fapt este bine pus în evidență într-o carte recentă de Alister McGrath, doctor în biofizică moleculară, fost ateu care a devenit un renumit teolog creștin⁹.

Oricare ar fi precauțiile oratorice și acrobațiile dialectice ale neo-ateiștilor contemporani, argumentele lor ne conduc spre concluzia că universul este absurd.

3. UNIVERSUL ESTE OARE ABSURD?

Pe lângă sentimentul de uimire pe care îl încercăm contemplând coerența neîndoielnică a universului fizic, nu ne putem împiedica să încercăm, în același timp, o adâncă senzație de neliniște. La ce folosește toată această coerență? La ce folosesc toate aceste potriviri extrem de fine și de exacte între diferenții parametri fizici, pentru ca universul să fie cel care este? De pildă, ar fi fost de ajuns ca procentul de expansiune a universului să fi fost cu foarte puțin mai mic sau mai mare decât cel observat, pentru ca universul să se piardă de mult, într-o totală risipire. Cooperarea între scara cuantică și scara cosmologică este în măsură să asigure asemenea potriviri foarte fine. Dar toate acestea pentru a ajunge la moartea sigură a universului fizic, fie prin răcirea progresivă (în cazul unui univers deschis, în continuă expansiune), fie prin încălzirea progresivă (în cazul unui univers închis, care va sfârși prin a se micșora continuu)?

Acest sentiment de neliniște este foarte bine exprimat de Steven Weinberg, când scrie: „Este aproape imposibil pentru ființele umane să nu creadă că există o relație specială între ele și univers, că viața nu este numai rezultatul grotesc al unei succesiuni de accidente care urcă în trecut până la primele trei minute și că, într-un chip anume, noi am fi fost concepuți de la început... Este și mai greu să înțelegem că acest univers a evoluat de la condiții inițiale atât de puțin familiare încât abia ni le putem imagina și trebuie să sfârșească prin a se stinge într-un frig interminabil sau într-o căldură infernală. Cu cât universul ni se pare mai de înțeles, cu atât pare mai absurd”¹⁰.

Absurd, universul? Poate, dacă neglijăm rolul vieții și al omului. Trebuie să recunoaștem clar că nu avem în prezent nicio idee, pe teme științifice, asupra rolului cosmologic eventual al vieții. A emite păreri bine definite asupra rolului cosmologic al vieții ar însemna, în prezent, a face mai curând ficțiune științifică decât știință. E vorba de o problemă prin definiție transdisciplinară, pe care s-ar cuveni s-o studiem în viitor. Este logic de conceput că viața poate juca un rol cosmologic.

Pentru moment, s-ar putea aborda o problemă mai puțin ambițioasă: aceea a locului omului ca sistem natural.

O coerență remarcabilă pare să guverneze scara cuantică și scara cosmologică. Scara intermediară, cea a omului, scapă oare unității, tot mai sesizabile, a lumii? Violența, anarhia, lipsa de

⁹ ALISTER McGRATH, JOANNA COLLICUTT McGRATH, *The Dawkins Delusion? – Atheist Fundamentalism and the Denial of the Divine*, InterVarsity Press, United Kingdom, 2007.

¹⁰ STEVEN WEINBERG, *Les Trois Premières Minutes de l'Univers*, Seuil, Paris, 1978, pp. 165-166.

coerență să fie oare tocmai soarta omului, în contrast cu autoorganizarea și autoconsistența care par să domnească în alte sisteme naturale?

O deosebire importantă între om și majoritatea celorlalte sisteme naturale constă în capacitatea sa de a alege. Un automobil nu alege între a merge sau a nu merge. Un măr nu alege să fie sau să nu fie mâncat. Universul întreg, chiar, nu alege între numeroasele evoluții posibile. Singura excepție, în starea actuală a cunoștințelor noastre, se manifestă la scara cuantică, ce este caracterizată printr-o *spontaneitate* fundamentală, locaș al unei anumite libertăți. Numai la scară cuantică un eveniment este *neașteptat*, ne-predeterminat; în acest sens se poate vorbi despre o anumită libertate.

Dar între libertatea cuantică și libertatea omului este o diferență importantă. Evenimentele cuantice nu aleg între a coopera sau nu între ele – neseparabilitatea lor le forțează să se supună acestei cooperări. În ansamblu, scara cuantică nu alege între a coopera sau a nu coopera cu scara cosmologică. Totul se petrece ca și cum autoorganizarea și autoconsistența ar putea opera *până la un anumit punct*, acela al apariției vieții și a omului. De aici încolo intervine un nou tip de alegere: acela între evoluție și involuție. Omul apare ca fiind singurul sistem natural care are posibilitatea de a alege între evoluția speciei sale și distrugerea ei totală. Ființa umană, cheia de boltă a *semiosferei*¹¹, este cea capabilă să interpreteze semnele sensului universului.

4. CONCLUZII

Rațional și irațional, materie și conștiință, materie și spirit, finalitate și nefinalitate, ordine și dezordine, hazard și necesitate etc., etc. – sunt cuvinte uzate, oflitate, devalorizate, prostituate, întemeiate pe o viziune *clasică* asupra Realității, în dezacord cu faptele. Ele provoacă polemici nesfârșite și dezlănțuirea unor pasiuni viscerale. Se pot scrie astfel tone de cărți fără a provoca nici cel mai mic progres al cunoașterii.

Dar a făuri concepte noi duce întotdeauna la un drum plin de capcane. Cele mai rele deformări și cele mai periculoase recuperări (politice, științifice și chiar ocultiste) se pot ivi pe un asemenea drum.

Câți filosofi, prea iuți sau prea interesați, vor proclama că noua raționalitate revine la hegemonia iraționalului, vor confunda miraculosul și iraționalul, vor discuta la nesfârșit problema dacă spiritul este de dreapta sau de stânga? Câți gânditori religioși, prea iuți sau prea interesați, vor proclama că noua raționalitate revine la substituirea religiei prin transdisciplinaritate, confundând transcendentul cu ceea ce este accesibil reprezentărilor umane, inevitabil parțiale și eliminând, în numele păstrării identității, ceea ce este universal în ființa umană? Adică chiar pe Dumnezeu. *Dumnezeu este Unul și Realitatea este Una*. Unitate și diversitate pot coexista în noua raționalitate. Ele se distrug reciproc în vechea raționalitate care domină încă pe planeta noastră.

Singurul mod de a evita aceste deformări și recuperări mi se pare a fi acela al unei cercetări cu adevărat transdisciplinare, răbdătoare, deschise, tolerante, de largă respirație, deschisă celor mai bune competențe și întemeiată pe rigoare științifică și spirituală.

Noua raționalitate, în dialog cu misterul ireductibil al lumii, va avea cu siguranță o naștere grea. Dar sunt convins că gândirea apofatică ortodoxă va juca un rol important în nașterea noii raționalități¹².

¹¹ JESPER HOFFMEYER, *Signs of Meaning in the Universe*, Indiana University Press, Bloomington, Indianapolis, USA, 1993.

¹² BASARAB NICOLESCU, „Towards an apophatic methodology of the dialogue between science and religion”, în *Science and Orthodoxy, a necessary dialogue*, Curtea Veche, Bucharest, 2006, edited by Basarab Nicolescu and Magda Stavinschi, pp. 19-29.

ABSTRACT

BASARAB NICOLESCU, *On Contemporary neo-Atheism*

Today we witness the paradoxical occurrence of a neo-Atheism, with no connection whatsoever to the old materialist-dialectical Atheism in the context of the quantum revolution and of a new vision on Nature. This neo-Atheism is originated in the community of exact sciences. It assets science as a new religion. We commence with analyzing the Sokal affair and the point of view of Nobel prize winner Steven Weinberg. Then, we evoke Richard Dawkins' *The God's Delusion* that abusively identifies violence with religion, terrorism with the Islam, human crimes with God. As a conclusion, we emphasize why no matter the oratorical precautions and the dialectical games of the contemporary neo-Atheists, their arguments lead to the conclusion that the Universe is absurd. The new reason, in dialogue with the irreducible mystery of the world, will certainly be difficult to reach. Yet, the Orthodox apophatic thinking will play an important role in the birth of a new reason.

